

Руслана ПРЕСНЕР,
асистент кафедри іноземних мов
Національного лісотехнічного університету України
(Україна, Львів) presner.ruslana@rambler.ru

ФОРМИ ОСВІТИ ДОРΟΣЛИХ У СИСТЕМІ ПІСЛЯДИПЛОМНОГО НАВЧАННЯ

У статті охарактеризовано форми освіти дорослих у межах післядипломного навчання. Визначено основні проблеми у сфері освіти дорослих, у тому числі післядипломної. Доведено необхідність розширення форм освіти дорослих. Констатовано, що окрім формальної, корисними для реалізації концепції навчання впродовж життя можуть бути неформальна та інформальна освіта. Наведено характеристики кожної з них, а також перелічено інституції кожної з названих форм освіти. Вказано, що головним завданням освіти дорослих, незважаючи на форму її здобуття, є створення умов для навчання людини задля реалізації її життєвих цілей та прагнень.

Ключові слова: освіта дорослих, післядипломна освіта, форми освіти дорослих, формальна освіта, неформальна освіта, інформальна освіта.

Літ. 8.

Ruslana PRESNER,
Teaching assistant of Foreign Languages Department
National Forestry University of Ukraine
(Ukraine, Lviv) presner.ruslana@rambler.ru

FORMS OF ADULT EDUCATION IN THE SYSTEM OF POSTGRADUATE EDUCATION

This article describes forms of adult education within postgraduate education. The main problems in adult education, including postgraduate are shown. The necessity of expanding forms of adult education is noted. It is noted that in addition to formal useful to implement the concept of lifelong learning can be informal and informal education. Characteristics of each and institutions listed each of these forms of education. Formal education is performed in educational institutions (postgraduate, doctorate, system institutions and centers of postgraduate education and training) curriculum and programs that meet the educational requirements of the training program and educational qualification characteristics of specialists. Informal education – an organized, structured and purposeful learning activities undertaken outside the institutions of formal education, designed to meet the most diverse educational needs of various, including age (from early childhood even to old age) groups, which, however, does not legalized diploma. Informal education covers individual cognitive activity that accompanies everyday life, implemented by individuals own activity in the surrounding cultural and educational environment; communication, reading, visiting cultural institutions, travel, media and more. It is indicated that the main task of adult education, despite the form of competition, is to create conditions for education rights for the realization of life goals and aspirations.

Key words: adult education, postgraduate education, forms of adult education, formal education, informal education, informal education.

Ref. 8.

Ruslana PRESNER,
ассистент кафедры иностранных языков
Национального лесотехнического университета Украины
(Украина, Львов) presner.ruslana@rambler.ru

ФОРМЫ ОБРАЗОВАНИЯ ВЗРОСЛЫХ В СИСТЕМЕ ПОСЛЕДИПЛОМНОГО ОБУЧЕНИЯ

В статье охарактеризованы формы образования взрослых в рамках последиplomного обучения. Определены основные проблемы в сфере образования взрослых, в том числе последиplomного. Доказана необходимость расширения форм образования взрослых. Констатировано, что кроме формального, полезными для реализации концепции обучения в течение жизни могут быть неформальное и информальное образование. Приведены характеристики каждой из них, а также перечислены институты каждой из названных форм образования. Указано, что главной задачей образования взрослых, несмотря на форму ее получения, является создание условий для обучения человека для реализации его жизненных целей и стремлений.

Ключевые слова: образование взрослых, последиplomное образование, формы образования взрослых, формальное образование, неформальное образование, информальное образование.

Лит. 8.

Постановка проблеми. Однією з провідних ідей кінця ХХ – початку ХХІ ст. стала концепція безперервної освіти, в основі якої лежить твердження про необхідність навчання впродовж життя в сучасному технізованому та інформатизованому світі. Сучасна наука розвивається настільки швидко, що часто професійні знання, здобуті людиною, вже за кілька років стають застарілими та потребують оновлення. Більше того, сучасне життя вимагає від людей мобільності, мобільності, здатності до змін, в т.ч. й у професійній діяльності. Нерівномірність підготовки кадрів, перевиробництво кадрів одного профілю (наприклад, юристів, економістів тощо) на шкоду іншим (насамперед робітничим професіям), актуалізує проблему післядипломної освіти в межах якої людина може на базі раніше отриманого фаху здобути нову професію.

Принагідно зазначимо, що післядипломна освіта – це спеціалізоване вдосконалення освіти та професійної підготовки особи шляхом поглиблення, розширення та оновлення її професійних знань, умінь та навичок або отримання іншої професії, спеціальності на основі здобутого раніше освітнього рівня та практичного досвіду. Післядипломну освіту здійснюють заклади післядипломної освіти або відповідні структурні підрозділи вищих навчальних закладів і наукових установ [3].

Проте ми погоджуємося з точкою зору В. Якубенка та Р. Берлінга, які стверджують: післядипломну освіту слід розглядати не тільки як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки дипломованих спеціалістів, а й як форму освіти дорослих, зважаючи на їх індивідуальні потреби у здобутті певних знань, виробленні навичок і умінь, особистісному і професійному зростанні [8, 139].

Ось чому до сфери післядипломної освіти варто зарахувати не лише заклади формального навчання, але й неформального та інформального. Формальне навчання забезпечують професійні заклади освіти. Прикладом неформального навчання є підготовка фахівців на виробництві. Інформальне навчання виникає під час щоденної діяльності, пов'язаної з працею, сімейним життям чи дозвіллям. І саме таке розуміння сутності післядипломної освіти вважатимемо широким по відношенню до її визначення, поданого у Законі України «Про вищу освіту».

Аналіз досліджень. Проблема навчання впродовж життя загалом, і освіти дорослих, зокрема, стала предметом зацікавлень цілої низки науковців. Так, важливими для дослідження проблем безперервної, у т.ч. й післядипломної, освіти вважаємо праці з андрагогіки. У цій царині плідно працювали й працюють Л. Анциферова, В. Гаргай,

С. Змеєв, В. Маслова, М. Ноулз, Р. Сміт, П. Джарвіс, Л. Турос та ін. Так, В. Маслова стверджує, що андрагогіка – це наука про навчання дорослих, яка обґрунтовує діяльність дорослих, що навчаються, та педагогів, що працюють з ними [5, 3].

Дослідження питань безперервності освіти фахівців різних профілів у різний час здійснювали О. Аббасова, О. Вербицький, Б. Гершунський, І. Дяченко, В. Кучинський, З. Малькова та ін.

Мета статті полягає в характеристиці форм освіти дорослих в системі післядиplomного навчання.

Виклад основного матеріалу. Освіта впродовж життя охоплює навчання особи від дошкільного віку і впродовж усього свідомого життя. Аналіз документів і меморандумів провідних міжнародних організацій, у яких знайшла відбиття концепція навчання протягом життя, дозволив Л. Айзіковій виділити позиції, що характеризують цю концепцію:

1. Поняття «навчання протягом життя» охоплює навчання, що проходить через весь життєвий цикл із раннього дитинства до глибокої старості. Воно включає формальну (formal) освіту (початкова, загальна середня освіта, середня професійна освіта, вища освіта, освіта після закінчення ВНЗ), неформальну освіту (nonformal) (спланована навчальна діяльність загальнокультурного та професійного спрямування за межами офіційних навчальних закладів) та інформальну/соціально-побутову/спонтанну (informal) форму навчання (індивідуальна пізнавальна діяльність, що супроводжує повсякденне життя, реалізується за рахунок власної активності індивідів в оточуючому культурно-освітньому середовищі).

2. Освітні системи не можуть більше робити акцент на навичках виконання певних завдань, а повинні зосередитися на розвитку в учнів умінь приймати рішення і розв'язувати завдання, а також вчити їх навчатися самостійно та разом з іншими.

3. Навчання людей вимагає нової системи освіти. Навчання, що базується на запам'ятовуванні великого обсягу інформації, при якому вчитель є центральною фігурою, а весь процес навчання здійснюється в чіткій відповідності до жорстких офіційних директив, повинно поступитися місцем навчання нового типу, орієнтованому на індивідуальні потреби кожного учня.

4. Основою навчання протягом життя є базові компетенції, яких повинні набути всі учні для повноцінної реалізації своїх особистих і соціальних потреб.

5. Суттєвої трансформації вимагає система підготовки вчителів, яким самим необхідно оволодівати новими вміннями, ставати тими, хто навчається протягом життя для засвоєння нових знань, педагогічних ідей і технологій.

6. Національні системи навчання протягом життя повинні бути зіставленими на базі спільних загальнонавчальних стандартів [1, 63–64].

Реалізована на практиці концепція неперервної освіти (навчання тривалістю в житті – lifelong learning) дає змогу дорослій людині одержувати необхідні на кожному етапі різні блоки компетентності, а інформація й теоретичні знання стають стратегічними ресурсами країни і разом із рівнем розвитку освіти в багатьох випадках визначають її суверенітет і національну безпеку. Для вирішення поставлених перед суспільством завдань освіти необхідно надати можливості, які дають змогу людині:

- навчитися пізнавати, тобто забезпечити необхідним інструментарієм дорослу людину для розуміння того, що відбувається у світі;
- навчитися працювати, щоб здійснювати в навколишньому середовищі необхідні зміни;

Преснер Р. Форми освіти дорослих у системі післядипломного навчання

- навчитися жити по-сучасному, щоб брати участь у всіх видах людської діяльності та співпрацювати з іншими людьми;

- навчитися, нарешті, просто жити [6, 99–100].

Навчання людини після здобуття нею професійної освіти здійснюється в межах післядипломної освіти.

Сучасні потреби державотворення, тенденції економічного розвитку суспільства обумовлюють необхідність вирішення низки проблем у сфері освіти дорослих, у тому числі післядипломної, зокрема необхідно:

- визначити професійне післядипломне навчання як обов'язкову невід'ємну складову частини професійної діяльності громадян і забезпечення гарантованих державою умов для такого навчання;

- розробити необхідну нормативно-правову базу, що сприятиме функціонуванню і подальшому розвитку системи післядипломної освіти;

- сформувати зміст професійного навчання та організувати навчальний процес відповідно до поточних і перспективних потреб держави, а також на базі цільового спрямування, посадових обов'язків фахівців, здобутої ними освіти, досвіду діяльності, індивідуальних інтересів і потреб громадян на основі впровадження результатів сучасних наукових досліджень, широкого використання вітчизняного та зарубіжного досвіду у сфері професійної підготовки та навчання дорослих;

- упорядкувати та оптимізувати мережу навчальних закладів післядипломної освіти шляхом поєднання галузевого принципу організації післядипломної освіти з широкою міжгалузевою та регіональною кооперацією з огляду на соціально-економічний розвиток України;

- розширити професійний профіль при отриманні другої вищої освіти та підвищенні кваліфікації фахівців через внесення відповідних пропозицій до чинного Переліку спеціальностей та спеціалізацій з урахуванням потреб галузей народного господарства держави та регіонів;

- забезпечити єдність і дієвість управління та регулювання діяльності всіх елементів системи післядипломної освіти з урахуванням потреб ринку праці;

- залучити професорсько-викладацькі та наукові кадри вищої школи, академічної та галузевої науки, провідних фахівців до навчального процесу в системі післядипломної освіти, при цьому обсяги навчального навантаження повинні регулюватися спеціальним положенням;

- застосовувати сучасні навчальні технології, що передбачають диференціацію, індивідуалізацію, запровадження дистанційної, очно-заочної та екстернатної форм навчання тощо [8, 138–139].

Проте важливо також звернути увагу на розширення форм освіти дорослих та розвиток не лише формальної, але й неформальної та інформальної освіти. Зупинимось детальніше на характеристиці названих форм освіти.

Традиційною формою освіти є формальна, що здійснюється в освітніх установах за навчальними планами та програмами, що відповідають освітній програмі підготовки та вимогам освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівців. С. Змеєв узагальнив ознаки формальної освіти:

- 1) здійснюється у спеціально створених освітніх закладах;
- 2) забезпечує оволодіння систематизованими знаннями, уміннями та навичками;
- 3) передбачає цілеспрямовану діяльність суб'єктів навчального процесу;
- 4) здійснюється спеціально підготовленим персоналом;

5) завершується отриманням загальновизнаного документа про освіту (диплома, сертифіката) [4, 25–26].

До закладів формальної освіти на етапі післядипломного навчання належать: аспірантура, докторантура, система інститутів та центрів післядипломної освіти та перепідготовки.

За визначенням А. Гончарук, неформальна освіта – це організована, структурована та цілеспрямована навчальна діяльність, що здійснюється за межами закладів формальної освіти, спрямована на задоволення найрізноманітніших освітніх потреб різних, у тому числі вікових (від раннього дитячого й аж до похилого віку), груп населення, що, проте, не надає легалізованого диплома. Неформальна освіта дорослих стосується всіх освітніх програм, що реалізуються поза формальною освітньою системою, зазвичай є добровільною і короткотривалою. Такі програми відзначаються широкою різноманітністю, наприклад, оволодіння другою мовою, набуття умінь розв'язання конфліктів, формування лідерських рис, програми психолого-педагогічного спрямування. Ці програми, на відміну від формальної освіти, не вимагають попереднього навчання. Процес навчання забезпечують інструктори. Неформальна освіта дорослих не має затверджених державою програм, але може відбуватися під егідою вищого навчального закладу [1, 32–33].

Неформальна освіта – це будь-яке одержання нової інформації про різні сторони життя за допомогою навчання через різні курси, гуртки за інтересами, відвідування церкви та інше. У межах цього виду освіти, як правило, не потрібні попередні умови для початку навчання (рівень попередньої підготовки, вікові межі та ін.), не ставляться жорсткі вимоги до місця, часу, термінів, форм і методів навчання, що дає змогу включитися до процесу навчання значно більшій кількості людей, ніж у формальну освіту.

Останнім часом на неформальну освіту є попит серед дорослих. Організація навчання на різних курсах, вивчення іноземних мов, участь у гуртках за інтересами, оволодіння новими інформаційними технологіями тощо сприяють піднесенню статусу дорослої людини серед інших, утвердженню свого «Я». Неформальна освіта відрізняється тим, що в ній беруть участь ті, хто разом створили одну програму, чії цілі, план реалізації й основний зміст приймаються всіма членами групи [6, 39].

Накопичення знань, умінь та навичок шляхом набуття життєвого досвіду передбачає інформальна освіта. Вона не завершується та не передбачає дипломів чи інших документів, що підтверджують її завершення. Інформальна освіта охоплює індивідуальну пізнавальну діяльність, спонтанну освіту, спілкування, читання, відвідини музеїв, театрів, мандрівки, засоби масової інформації. Завдяки інформальній освіті особистість має змогу відшукати ідентичність, пов'язану з віком, культурою та професійною діяльністю.

Висновки. Отже, сучасна освіта дорослих має здійснюватися у різних формах (формальній, неформальній, інформальній) та створювати умови для засвоєння знань, формування умінь та навичок задля реалізації життєвих цілей людини. Післядипломна освіта має забезпечувати не лише зростання удосконалення професійної компетентності, але й надавати людині можливість розвиватися, опановувати нові сфери діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Айзікова Л. В. Концепція навчання протягом життя у міжнародних документах і дослідженнях / Л. В. Айзікова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Педагогіка. – 2012. – Т. 199. – Вип. 187. – С. 62–64.

Преснер Р. Форми освіти дорослих у системі післядипломного навчання

2. Гончарук А. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС / А. Гончарук // Педагогічні науки. – 2012. – № 54. – С. 31–36.
3. Закон України «Про вищу освіту» // Відомості Верховної Ради. – 2014. – № 37–38. – ст. 2004.
4. Змеев С. И. Андрагогика : основы теории и технологии обучения взрослых / С. И. Змеев. – М. : ПЕР СЭ, 2003. – 208 с.
5. Маслова В. Основы андрагогики. Терминологический словарь-справочник / [сост. В. В. Маслова]. – Мариуполь, 2004. – 19 с.
6. Сігасва Л. Тенденції розвитку освіти дорослих в Україні у другій половині ХХ ст. / Л. Сігасва // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. Серія : Педагогічні науки / [за ред. В. Будака, О. Пехоти]. – Миколаїв : МНУ В. О. Сухомлинського, 2011. – Вип. 133. – С. 97–101.
7. Сігасва Л. Характеристика структури освіти дорослих в сучасній Україні / Л. Сігасва // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2011. – Вип. 59. – С. 38–42.
8. Якубенко В. Проблеми та перспективи розвитку освіти дорослих в Україні / В. Якубенко, Р. Берлінг // Вісник КНТЕУ. – 2011. – № 2. – С. 135–140.

REFERENCES

1. Aizikova L. V. Kontsepsiia navchannia protiahom zhyttia u mizhnarodnykh dokumentakh i doslidzhenniakh / L. V. Aizikova // Naukovi pratsi [Chornomorskoho derzhavnoho universytetu imeni Petra Mohyly kompleksu «Kyievo-Mohylianska akademiia»]. Ser. : Pedagogika. – 2012. – Т. 199. – Вип. 187. – С. 62–64.
2. Honcharuk A. Neformalna osvita doroslykh u krainakh YeS / A. Honcharuk // Pedagogichni nauky. – 2012. – № 54. – С. 31–36.
3. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» // Vidomosti Verkhovnoi Rady. – 2014. – № 37–38. – st. 2004.
4. Zmееv S. Y. Andrahohyka : osnovy teoryy y tekhnolohyy obuchenya vzroslykh / S. Y. Zmееv. – М. : PER SЭ, 2003. – 208 s.
5. Maslova V. Osnovy andrahohyky. Termynolohychesky slovar-spravochnyk / [sost. V. V. Maslova]. – Maryupol, 2004. – 19 s.
6. Sihaieva L. Tendentsii rozvytku osvity doroslykh v Ukraini u druhii polovyni KhKh st. / L. Sihaieva // Naukovyi visnyk Mykolaivskoho derzhavnoho universytetu imeni V. O. Sukhomlynskoho : zb. nauk. pr. Serii : Pedagogichni nauky / [za red. V. Budaka, O. Piekhoty]. – Mykolaiv : MNU V. O. Sukhomdysnko, 2011. – Vyp. 133. – S. 97–101.
7. Sihaieva L. Kharakterystyka struktury osvity doroslykh v suchasni Ukraini / L. Sihaieva // Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. – 2011. – Vyp. 59. – S. 38–42.
8. Iakubenko V. Problemy ta perspektyvy rozvytku osvity doroslykh v Ukraini / V. Yakubenko, R. Berlinh // Visnyk KNTEU. – 2011. – № 2. – S. 135–140.

Статтю подано до редакції 10.03.2016 р.